

SÓKI DIÁNA

SZUBJEKTÍVAN A BUDAPEST100-RÓL

„Akkor, amikor a Lenin körútból Teréz lett, és élelmes diákok »A szocializmus utolsó lehelete« fölíratú konzervdobozokból csináltak pénzt, élt akkoriban egy asszony a Majakovszkij (akkor már ismét Király) utca 13.-ban, a Gozsdu-udvarban, mely talán Budapest »legnagyobb s legtitkosabb átjáróháza«, egy asszony, aki kövér és rózsaszínű volt, akár egy malacka, mégis mindenki nagyon szerette a környéken, de még Ráckeven is akadt tisztelője, meg Újpesten is, talán a szaga miatt, mert olyan jó szaga volt. Az asszony, aki amúgy egyedül élt, kis fiolákba gyűjtötte a Dunát. Volt neki esti Dunája, hajnali Dunája, tavaszi Dunája, haragos Dunája, zajló Dunája (ezt a jégszekrényben tartotta), volt zöld Dunája, szőke, szürke és kék Dunája, és ki tudná mind felsorolni; ott sorakoztak az ágya fölött egy kézzel faragott polcon, és aki ott járt, az asszony minden tisztelőjének végig kellett nézni a kollekciót.”

Esterházy Péter: *Hahn-Hahn grófnő pillantása*

IKi mint gyűjt, úgy emlékezik – gondolom, s rögtön hozzá is teszem: az is egy gyűjtőtevékenység – bár kevésbé megragadható –, ahogyan belakunk, bejárunk egy várost, megismerjük valamelyik, urbanisztikailag értelmezhető térbeli egységet, s elraktározzuk magunkban a különböző információkat. Lisztázzuk az utcaneveket vagy épp a várostérképen, mint egy katalógusban idézzük fel a helyeket, ahol jártunk, ahová menni szeretnénk. Hasonló ez ahhoz, amit Walter Benjamin történelem és tér összefüggéseit taglaló *Passzázatok* című munkájában olvashatunk: „a térben elhelyezkedő helyek a tudás térbeliesített archívumaként is működnek.” (Dánél Mónika–Vincze Ferenc: *Tér*. In: *Média és kultúratudomány*. Kézikönyv, Budapest, 180.)

¶ Számomra a városi tér egy olyan „állandó kiállítás”, ahol jól megragadható vizuális elemek jelölik a társadalmilag, közösségleg is értelmezhető történelmi folyamatokat, ahogyan a szubjektív énidőt, saját alakuló, változó identitáskonstrukciónk

Már csak pár alkalom, s a 100 éves tematika ismét értelmezhető mennyiségű épületet jelent, tehát ezt is érdemes már most szem előtt tartani.

referenciapontjait is. A város egy tapintható tér, amelyben az épületeket önmagukban is értelmezhetjük.

évről évre változik, hogy a program a városi tér mely pontjainak olvasatát aktiválja

¶ A Budapest100 sokféle emlékezési módot mozgat meg azáltal, hogy az egyéni, személyes emlékeket ugyanúgy közösségi, városi térbe helyezi, mint a különböző tudományos (történelemtudományi, építészeti, irodalomtörténeti, képzőművészeti, társadalomtörténeti stb.) diskurzusokat. Mindemellett évről évre változik, hogy a program a városi tér mely pontjainak olvasatát aktiválja, ami a statikus teret dinamikus értelmezési keretbe helyezi.

az elmúlt kilenc évben eddig összesen 655 budapesti épület nyitotta meg kapuit a kezdeményezés előtt

¶ Ez a műfajában és szervezésében is rendhagyó program 2011-ben indult el az OSA (Open Society Archiv) és a Kortárs Építészeti Központ (KÉK) kezdeményezéseként. Az apropót az OSA archívumának helyet adó Goldberger-ház építésének – vagy ahogyan a szervezők fogalmazzák: „születésnapjának” – 100. évfordulója adta: meghívtak minden más százéves budapesti épületet is, hogy ezzel egy különleges városi ünnepet indítsanak. A kezdeményezés különlegessége, hogy nem csupán intézményeket, de lakóépületeket is megszólítottak a szervezők, hogy a klasszikus kulturális örökséghez kapcsolódó emlékezési gyakorlatot közösségfejlesztéssel kapcsolják össze, és ezáltal új értelmezésre adjanak lehetőséget. Az elmúlt kilenc évben eddig összesen 655 budapesti épület nyitotta meg kapuit a kezdeményezés előtt. A Budapest100 sikerességét jelzi az a három nemzetközi díj – Lebendige Stadt Stiftung, SozialMarie, URBACT Good practice award – és egy hazai díj is (Az Év Önkéntes Programja), amit az elmúlt években ítéltek meg neki.

¶ Eddig három alkalommal programszervező és kutató önkéntesként, két alkalommal pedig önkéntes-koordinátorként vettem részt a Budapest100-ban. Épp abban az évben, 2014-ben kapcsolódtam be, amikor a százéves tematikát felülírta az első világháború városépítészeti „lefagyasztó” időszaka.

Ennek okán a főszervezők először a kevés számú épület mellé újrahívták a korábbi években már megszólított, de még nem csatlakozó épületeket, majd 2015-től tematikus programokban, urbanisztikailag is jól értelmezhető városi egységekben kezdtek el gondolkodni. Az első ilyen nagy egység a 130 éves Nagykörút lett, amit 2016-ban a dunai rakpart követett, 2017-ben Budapest terei váltak azzá, majd idén a Bauhaus iskola németországi megalapításának 100. évfordulója adta az apropót, hogy a modern építészeti hatásokat vehessük górcső alá. Már csak pár alkalom, s a 100 éves tematika ismét értelmezhető mennyiségű épületet jelent, tehát ezt is érdemes már most szem előtt tartani.

¶ Mielőtt kitérnék arra, a Budapest100 milyen társadalmilag fontos értékeket képvisel, milyen releváns kérdésköröket érint kutatásával és adatbázis-építésével, ismerjük meg azt, hogyan is működik egy ilyen nagy méreteket öltő, egész várost, sok száz embert megmozgató program.

¶ *Önkéntesség, átjárhatóság, rugalmasság, motiváltság, szakmaiság, lehetőség, dialógus* – számomra ezek a legfontosabb hívószavak. A Blinken OSA Archívum és a KÉK együttműködésében egy összetett funkciójú, önmagát kísérletező laboratóriumként definiáló levéltár és egy, az építészet, az urbanisztika és az épített környezet kérdéseinek közösséghez való viszonyát vizsgáló független szakmai szervezet találkozott. Lényeges, hogy két szakmai szerv, tudományos munkára építő és kulturális kérdésekben is állást foglaló két intézmény az, ami a keretet adja hozzá. Ezek kapcsolódnak a kutatáshoz, szakmaiságot képviselnek, a múlt többretű megközelítésével jelennek meg a város életében, s folyamatosan kortárs kérdéseket járnak körül.

¶ A Budapest100 stábjának központi magját a projektkoordinatorok, kutatásvezetők, kommunikációs munkatársak, a támogató szakmai partnerek adják, ugyanúgy, ahogyan az új és állandóan visszatérő több száz önkéntes, aki szervezőként, kutatóként, fotósként, fellépőként vagy lakóként vállal aktív szerepet egy-egy helyszínen.

¶ Nagyon fontosnak tartom tehát azt, hogy ez a program két irányból építkezik. Egyrészt van egy átfogó, szakmai, tudományos

két szakmai szerv,
tudományos
munkára építő
és kulturális
kérdésekben is
állást foglaló két
intézmény az, ami
a keretet adja hozzá

Pasaréti út 97., 2019
Polinszky Tibor Gyula, Budapest100





a Budapest100 egyik alapmotorja az önszerveződésre képes emberek, intézmények, csoportok bevonása, aktiválása és összefogása éppúgy, mint az, hogy az erre való képességünket felébressze bennünk, megmutassa, hogy meglévő emberi kapcsolataink milyen pozitív változtatásra képes potenciált rejtnek. Ha számokban szeretnénk mérni, akkor idáig összesen 1750 önkéntes adta hozzá lelkesedését, energiáját és szaktudását

épül egy olyan egyedi adatbázis is, amelyben építész, kerület és építettő szerint kereshetővé válnak Budapest épületeinek építési adatai, a ház leírása és sok esetben ezenfelül még más információk is arról, kik élték ott mindennapjaikat, milyen események zajlottak a falak között, mit érdemes tudni az épület és környezet viszonyáról

irányvonal, másrészt a társadalmi aktivitás alulról szerveződő, és jó értelemben, de olykor mégis laikus és amatőr vonulata. Ezt a kettőt összhangban tartani nem kis feladat, viszont annál fontosabb. Az önkéntesség egy olyan társadalmi szerep, amelynek vállalásával elengedhetetlen saját motivációink ismerete, egy magasabb fokú önreflexivitás megléte. A Budapest100 egyik alapmotorja az önszerveződésre képes emberek, intézmények, csoportok bevonása, aktiválása és összefogása éppúgy, mint az, hogy az erre való képességünket felébressze bennünk, megmutassa, hogy meglévő emberi kapcsolataink milyen pozitív változtatásra képes potenciált rejtnek. Ha számokban szeretnénk mérni, akkor idáig összesen 1750 önkéntes adta hozzá lelkesedését, energiáját és szaktudását.

¶ A Budapest100-ba bekapcsolódó önkéntesek a városi ünnepet megalapozó kutatásban és a programszervezésben vesznek részt. A kutatás kapcsán participatív szemléleten alapuló köztörténetírásról beszélhetünk. Az elmúlt kilenc évben a Budapest100 saját módszertant alakított ki, amelyről részletesen olvashatunk a program honlapján. Mivel minden évben változik, mely házakat szólítják meg a szervezők, így nagy szerep jut azoknak, akik vállalják, hogy meglévő kutatói tapasztalataikkal vagy épp a kutatás alapjainak elsajátításával segítik a háztörténetek megismerését, megírását. Ennek a rendkívüli munkának köszönhetően épül egy olyan egyedi adatbázis is, amelyben építész, kerület és építettő szerint kereshetővé válnak Budapest épületeinek építési adatai, a ház leírása és sok esetben ezenfelül még más információk is arról, kik élték ott mindennapjaikat, milyen események zajlottak a falak között, mit érdemes tudni az épület és környezet viszonyáról.

¶ Egy-egy lakóépületet bejárhatóvá tenni már önmagában komoly kommunikációs kompetenciákat, jó szociális készségeket, diplomáciai érzéket és kreativitást igényel. Nem szabad elfelejteni, hogy az intézmények csak a kisebbik részét képezik a Budapest100 nyitott épületeinek. Jó részük olyan lakóépület, ahol a köztértől elkülönített, elzárt terekbe léphetünk. Minden ház esetében az a feladat, hogy az önkéntes tájékoztassa az ott élőket a Budapest100 lehetőségéről.

*Nagy szerep jut azoknak, akik vállalják,
hogy meglévő kutatói tapasztalatukkal vagy épp
a kutatás alapjainak elsajátításával segítik
a háztörténetek megismerését, megírását.*

Bár lakóközösségről beszélünk, valójában a lakók többsége általában nem ismeri egymást, nincsenek különösebben erős kapcsolatok, ismeretségek. Komoly munka leküzdeni az idegenkedést, megismerni a ház viszonyait, megtalálni és bevonni azokat a személyeket, akik aktívan alakítják a ház életét. Amikor egy ház végül eldönti, hogy kinyit a hétvégén, akkor lehet szervezni programokat. Minden program ingyenes, hasonlóan önkéntes felajánlások alapján jön létre. A legjobban akkor működik, ha a kutató és programszervező önkéntes szorosan összedolgozik. Hiszen ezek a kategóriák abszolút rugalmasan átjárhatók, s minden esetben cél is, hogy a házba olyan program kerüljön, amely valamilyen módon kapcsolódik a ház történetéhez, múltjához vagy jelenéhez. Ráadásul a kutató számára értékes forrást jelentenek a lakók, akik elbeszéléseikkel, emlékeikkel, tapasztalataikkal sok információt tudnak adni. Annál az épületnél, amelyik meglátja a Budapest100-ban rejlő lehetőségeket, nagyon sok pozitív változás indulhat el. Gyakran ezen az ünnepen, a felkészülésen keresztül ismerik meg egymást a lakók, ami növeli a bizalmat és a biztonságérzetet, házuk történetét megismerve pedig egészen más szemmel kezdik nézni annak szerkezetét, állapotát, és ebben az esetben az addig semleges terek személyes tereké válnak, az emberek pedig motiváltak lesznek azzal kapcsolatban, hogy óvják értékeiket.

¶ Boris Groys egy helyen úgy fogalmaz: „a múzeumi kiállítások fő forrása épp a történelem szemétdombja.” (Boris Groys: Gyűjteni, gyűjteni. A múzeum szerepe, amikor a nemzetállam összeomlik. In: *Az utópia természetrajza*, Kijárat, Budapest 1997, 65.) Ezt lefordíthatjuk úgy is, hogy a „hátrahagyott holmik” kiválogatásából, rendszerezéséből, elrendezéséből és megismeréséből alakul a múzeum „nyelve”. A múzeumok identitása egyrészt gyűjteményeik szelektáló bővítésével,

*a „hátrahagyott
holmik”
kiválogatásából,
rendszerezéséből,
elrendezéséből
és megismeréséből
alakul a múzeum
„nyelve”*



Bartók Béla út 64., 2019
Perdy-Fazekas Brigitte, Budapest100



Egy muzeális intézmény számára a Budapest100 a kísérletezés terepéül szolgálhat, olyan platformot teremt, ahol a falakon kívülre kerülve is lehetőség nyílik a személyes bemutatkozásra és megszólításra

*a modern múzeum:
heterogenitások
szimbolikus tere,
a többszólamúságé,
a sokféle érték
és gyakran
egymással
ellentétes felfogásé*

átszervezésével és a gyűjtemény meghatározásával, bemutatásával fogalmazható meg. Másrészt – és az előzőtől nem elválasztható módon – leírható azzal a társadalmi szereppel és feladatvállalással, amit a muzeális intézmények képviselnek és összhangba hoznak azzal, ahogyan szervezik gyűjtőtevékenységüket, amilyen felületeken, formában és értelmezésekkel mutatják be az általuk képviselt tudást, ismeretanyagot. A modern múzeum: heterogenitások szimbolikus tere, a többszólamúságé, a sokféle érték és gyakran egymással ellentétes felfogásé.

¶ Ezekkel a kiinduló gondolatokkal jól kapcsolódik össze mindaz, amit a Budapest100 is képvisel. Egy ilyen program múzeumi perspektívából nemcsak arra fókuszálva szemlélhető, milyen módon értelmezi a teret és a városban élők emlékezetét, hanem úgy is, milyen új szerepeket próbálhat ki ezen keresztül egy intézmény vagy épp egy múzeumi szakember. Egy muzeális intézmény számára a Budapest100 a kísérletezés terepéül szolgálhat, olyan platformot teremt, ahol a falakon kívülre kerülve is lehetőség nyílik a személyes bemutatkozásra és megszólításra, a társadalmi párbeszédbe való bekapcsolódásra. A programon keresztül az intézménynek lehetősége nyílik kipróbálni az önkéntesség rendszerét vagy annak egy új formáját, amelyen keresztül a közösségi tudásteremtés részesévé válhat.

*egy muzeális
intézmény számára
a Budapest100
a kísérletezés
terepéül szolgálhat*

*egy intézmény
mennyire az az
épület, amelyben
működik? Mit
jelent egy épület az
intézmény számára,
s mit jelent
az intézmény egy
épület számára?*

¶ Az elmúlt évek közbeszédében többször helyeződött a fókusz a múzeumot vagy más kulturális intézményt magába foglaló épületre. Felvetődik a kérdés, egy intézmény mennyire az az épület, amelyben működik? Mit jelent egy épület az intézmény számára, s mit jelent az intézmény egy épület számára?

¶ A Budapest100 épp erre a jelentéssel teli kapcsolatra fókuszál, amelyben az épület éppúgy egy intézmény, történet vagy jelenség recepciójának része. A Budapestet ilyen módon



Kék Golyó utca 4., 2019
Polinszky Tibor Gyula, Budapest100



Csalogány utca 26., 2019
Katona Dóra, Budapest100

megmozgató program tehát a város szövetének újfajta megismerését teszi lehetővé egy intézmény számára, amiben jobban megértheti saját, „falakkal határolt meglétének” szerepét, elhelyezkedésének fontosságát, az őt körülvevő várost és személyes tereket. Bár egy múzeum sok esetben nem épülettel tud kapcsolódni a Budapest100-hoz, hanem azzal, hogy jó lehetőséggel, szakmaisággal segíti az önkéntesek kutatását, vagy akár saját tudásával, kompetenciájával támogatja a programot. Ezáltal egy ilyen program áthelyezi a nézőpontokat, kimozdít a megszokott belső szempontrendszerből. Kérdéseket tesz fel, így például: hogyan lehet az épített örökséget, a városi teret, az emlékezetet egységben látni a múzeumi tevékenységgel?

EGY SAJÁT PÉLDA

- ¶ 2015-ben egy olyan, Pecz Sámuel által tervezett, neogótikus stílusban épült házat nyithattunk meg szervezőtársammal, amelyben a híres fotográfusnak, Székely Aladárnak is volt bejelentett lakása és fotóműterme. Egyes feltételezések szerint az sem kizárt, hogy Ady Endre híres könyöklős fényképét ebben a műteremben készítette el Székely. Ennek apropóján hívtuk ekkor el E. Csorba Csillát, aki fotótörténeti és irodalomtörténeti szempontból is kutatta Székely és Ady kapcsolatát. Mellé hívtuk meg Szilágyi Lenkét, jelenünk egyik kiváló fotográfusát, aki maga is készített íróportré-sorozatot. Így valósulhatott meg, hogy két kor portréfotózási szokásairól beszélgettünk egy egészen különleges helyszínen.
- ¶ Egy évben egy hétvégére Budapest városának egy jelentős része olyan élő kiállítótérre változik, amelyben a felületektől kezdve a formák, az egyéni kreatív megoldások, a saját személyes vagy épp elfeledett történetek elevenednek meg, olyan beszélő falakra bukkanhatunk, amelyek teret adnak a személyes véleményformálásnak. Az emberi természet ajtóik mögé belső kíváncsiságának kielégítésén túl tehát sok olyan tapasztalatot szerezhetünk, amelyek eközben a saját városélményünket is gazdagítják, alakítják.



A Kecskemét 650. kiállítás részletei
Kecskeméti Katona József Múzeum